

PIRMOJI LIETUVOS RESPUBLIKOS KARIUOMENĖS KARINĖ DOKTRINA IR JOS AUTORIS

Dr. Vytautas Jokubauskas

Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas

Lietuvos kariuomenės tyrimų kontekste tenka atversti naują jos istorijos puslapį ir pažvelgti į teorinius tarpukario Lietuvos karininkų samprotavimus karybos klausimais. Vienas iš aspektų, atskleidžiančių planingą ir nuoseklią Lietuvos kariuomenės raidą, – pirmosios Lietuvos Respublikos kariuomenės karinė doktrina. Nubraukę laiko dulkes galime konstatuoti, kad vos nutilus artilerijos kanonadoms frontuose susirūpinta darnia kariuomenės raida: ji plėtota priimant bendrus visoms pajėgoms komplektavimo, moralės, mokymo, aprūpinimo ir taktikos principus, kurie buvo suformuluoti atsižvelgiant į kitų šalių armijų patirtį Pirmojo pasaulinio karo metu ir Lietuvos sąlygas. Galima kelti hipotezę, kad karinėje doktrinoje įtvirtintų nuostatų daugiau ar mažiau buvo laikomasi, jos buvo įtvirtintos kariuomenės statutuose.

Karinė doktrina rengiama pajėgas ruošiant ateities karui. Ją rengiant būtina plačiai išanalizuoti karo istorijos atvejus, įvertinti galimus priešus, atsižvelgti į turimas technines priemones ir ginkluotę, nacionalinius ypatumus. Tokį platų ir kartu nuodugną teorinį darbą galėjo atlikti tik gerą karinį pasirėngimą ir daug patirties turintis asmuo. Šiai užduočiai atlikti XX a. trečiojo dešimtmečio pradžioje Lietuvos kariuomenė daug kandidatų neturėjo. Kitose Europos šalyse štabo, planavimo ir kitų panašių sričių karininkai (pvz., doktrinoms kurti ir atnaujinti) buvo rengiami specialiose aukštosiose generalinio štabo akademijose. Į jas buvo priimami gambiausi, karo tarnybos patirties turintys karininkai. Kai kada žargoniškai vadinti „genštabistais“, jie praktiškai buvo visų kariuomenių smegenys, bet Lietuvos kariuomenės kūrimosi ir kovų dėl nepriklausomybės laikotarpiu tokio lygio karininkų itin stokota. Iš esmės Lietuvos karininkų korpusas, kaip ir

Latvijos bei Estijos, buvo formuojamas iš Rusijos imperijos armijos, kurios generalinio štabo karininkai buvo rengiami tik vienoje karo mokykloje – Rusijos imperijos Nikolajaus generalinio štabo akademijoje, kuri kasmet visai imperijos armijai parengdavo iki šešiasdešimties absolventų, kadru¹. Kaip pavyzdį galima paminėti Latvijos ir Estijos kariuomenes, kuriose palyginti daug karininkų išsilavinimą įgijo dar iki Pirmojo pasaulinio karo. 1907–1914 m. Rusijos kariuomenėje tarnavo apie 420–460 rikiuotės karininkų, iš jų pora dešimčių – studijavusių Rusijos imperijos Nikolajaus generalinio štabo akademijoje Sankt Peterburge, tarp kurių buvo Latvijos kariuomenės vadai gen. Dāvidas Šimansonas, gen. Mārīņis (Mārīņš) Peniķis ir gen. Pēteris Valdemāras Radzinis (Radziņš), Latvijos karo ministras gen. Rūdolfas Bangerskis ir gen. E. Kalninis, Latvijos armijos štabo viršininkas gen. Mārīņis (Mārīņš) Hartmanis, pirmasis Latvijos kariuomenės generolas Augustas Ernestas Misiņis (Misiņš), gen. Jānis Buividas (Buivids) ir kt.² Taigi Latvijos kariuomenėje buvo gana daug Rusijos Generalinio štabo akademijos auklėtinių (33), Nepriklausomybės kovų metu tarp aukštųjų karininkų jie sudarė 4,2 %³. Estijos kariuomenėje tarnavo apie 2 000 buvusių Rusijos imperijos armijos karininkų⁴. Estijos kariuomenės vadas gen. Johanas Laidoneris minėtą Rusijos imperijos Generalinio štabo akademiją baigė 1912 m., šios akademijos absolventas buvo gen. Jaanas Sootsas (1913 m.) ir kai kurie kiti tarpukario Estijos kariuomenės generolai.

Galima teigti, kad tarpukariu Lietuvos kariuomenėje tarnavo vos keletas Rusijos armijos Generalinio štabo akademijos absolventų, vienas iš jų – gen. mjr. Leonas Radus-Zenkavičius, tarnybą Lietuvos kariuomenėje pradėjęs tik 1921 m. vasarį. Tačiau generolas turėjo trijų dešimtmečių tarnybos Rusijos imperijos armijoje patirties, buvo 1904–1905 m. Rusijos–Japonijos ir Pirmojo pasaulinio karų dalyvis. L. Radus-Zenkavičius

¹ Kiekvienų metų laidos absolventų sąrašus žr.: Русская императорская армия. [žr. 2013 08 22] < <http://regiment.ru/reg/VI/A/1/3-8.htm#1912> >.

² Jēkabsons Ē. Latviešu tautības virsnieki Krievijas armijā 1907.–1913. gadā. *Latvijas kara muzeja gadagrāmata*, t. XIII, 2012, l. 14–18, 32–33, 40–41.

³ *Latvijas armijas augstākie virsnieki 1918–1940*. Sas.: Ē. Jēkabsons; V. Ščerbinskis. Rīga, 1998, l. 23–25, 39, 40, 98.

⁴ Traksmann A. Estų kariuomenės kariško auklėjimo ir mokymo pagrindiniai klausimai. *Mūsų žinynas*, 1933, t. XXIV, Nr. 97, p. 278.

gimė 1874 m. vasario 21 d. (pagal senąjį kalendorių) dvarininko šeimoje. Tėvas Apolonas Radus-Zenkavičius buvo valstybės patarėjas, nuo 1868 m. Raseinių apskrityje Bakaičių kaime valdė 152 dešimtinės žemės ir miško. 1892 m. aštuoniolikmetis L. Radus-Zenkavičius baigė mokslus Polocko kadetų korpuse⁵ ir įstojo į Pavelo karo mokyklą Sankt Peterburge. Ją baigęs ir gavęs paporučikio laipsnį, tarnavo 29-ojoje artilerijos brigadoje Rygoje. 1897 m. įstojo į Nikolajaus generalinio štabo akademią, ją baigė 1900 m. štabskapitonu. 1901 m. buvo paskirtas į Vilniaus karo apygardos štabą, vėliau – 170-ojo Molodečno pulko kuopos vadu. Rusijos–Japonijos karo metu pakeltas į papulkininkius. 1905–1912 m. ėjo 3-iojo korpuso Vilniuje štabo viršininko pareigas, vėliau paaukštintas – suteikus pulkininko laipsnį, paskirtas 27-osios pėstininkų divizijos štabo viršininku. Pirmojo pasaulinio karo metu kovojo Rytų Prūsijoje, vadovavo pulkui, divizijos štabui, divizijai ir armijos štabui, o 1916 m. buvo pakeltas į generolus majorus. Po bolševikų perversmo 1918–1920 m. tarnavo Raudonosios armijos Generalinio štabo Karo istorijos skyriuje, nuo 1920 m. dirbo Lietuvos atstovybėje Maskvoje, 1921 m. grįžo į Lietuvą⁶.

Lietuvos kariuomenėje generolas tarnavo neilgai – tik 7 metus – nuo 1921 m. vasario 14 d. iki 1928 m. kovo 1 d., tačiau paliko ryškų pėdsaką. Ėjo generolo ypatingiesiems reikalams prie krašto apsaugos ministro pareigas, buvo Karo mokslo skyriaus viršininkas, Aukštųjų karininkų kursų viršininkas, Generalinio štabo viršininkas, Vyriausiojo štabo viršininkas, nuolatinis Karo tarybos narys, Lietuvos karininkų ramovės seniūnų tarybos narys. Tarnybos metu buvo komandiruotas į SSRS, Čekoslovakiją, Prancūziją, Šveicariją, Didžiąją Britaniją ir Vokietiją⁷. 1922 m. lapkričio 26 – gruodžio 19 d.⁸ Maskvoje dalyvavo nusiginklavimo konferencijoje⁹. 1923 m. birželį lankėsi Prancūzijoje, kur stebėjo didžiulius karinius

⁵ Pociūnas A. Dviejų kariuomenių generolas. *Trimitas*, 1992, Nr. 1, p. 5.

⁶ Asevičius V. ir kt. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. VI. Vilnius, 2006, p. 202.

⁷ Tarnybos lapas, 1928 m. kovo 17 d. [dokumento kopiją suteikė gen. L. Radaus-Zenkavičiaus proanūkė kompozitorė Onutė Narbutaitė-Skirmantienė], l. 1–6.

⁸ Русская армия в Первой мировой войне [žr. 2013 10 20]. <<http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=75>>.

⁹ Mūsų delegacija Maskvos nusiginklavimo konferencijon. *Karys*, 1922, lapkričio 30, Nr. 48 (184), p. 574.

manevrus, o grįžęs į Lietuvą pasidalijo įspūdžiais surengtoje viešoje paskaitoje¹⁰. 1924 m. pabaigoje dviem mėnesiams buvo išvykęs stažuotis į Prancūziją, į „maršalų akademiją“¹¹. Šiuose kursuose dalyvavo 22 užsienio generolai, kartu su gen. L. Radumi-Zenkavičiumi mokėsi ir Suomijos kariuomenės vadas¹² gen. mjr. Vilho Nenonenas. 1924 m. spalio 27–28 d. generolas lankėsi Briuselyje. Joje padėkojo už tai, kad Belgija priėmė mokyti Lietuvos karininkus, aptarė karininkų rengimo perspektyvas, lankėsi Belgijos karo akademijoje¹³. 1924 m. gruodžio 20 d. gen. L. Radų-Zenkavičių maloniai priėmė Belgijos karalius Albertas I, Lietuvos karininkų delegacija padėjo vainiką prie Nežinomo kario kapo, aplankė Karo muziejų, Karo mokyklą ir Belgijos kariuomenės 12-ąją artilerijos pulką. Tuo metu Belgijoje studijavo 5 Lietuvos karininkai, už kurių mokslą belgai atsisakė imti mokestį¹⁴. 1927 m. spalio 20 d.¹⁵ gen. L. Radus-Zenkavičius išvyko į Didžiąją Britaniją ir susitarė dėl Lietuvos skolos už 1919–1920 m. britų suteiktą karinį turtą – pagal susitarimą Lietuva per 5 metus turėjo sumokėti 150 000 svarų sterlingų¹⁶ (apie 7,35 mln. Lt), nors Didžioji Britanija reikalavo 444 068 svarų sterlingų (apie 21,76 mln. Lt)¹⁷. 1928 m. vizito Didžiojoje Britanijoje metu generolas susipažino su šios šalies kariuomene ir jos motorizuotosiomis pajėgomis, tankų modeliais, jų panaudojimo galimybėmis¹⁸. Gen. L. Radus-Zenkavičius, Karo mokslų draugijos iniciatorius ir įkūrėjas, buvo šios draugijos pirmininkas nuo įsteigimo iki 1925 m. liepos mėnesio¹⁹. Lietuvos kariuomenėje 1922 m. buvo apdovanotas Didžiosios

¹⁰ Lietuvos karo misijos išvažiavimas į manevrus Prancūzijoje. *Karys*, 1923, birželio 14–20, Nr. 24 (212), p. 282; Lietuvos karinė misija Prancūzijoje. *Karys*, 1923, rugpjūčio 28–liepos 1, Nr. 26 (214), p. 308; Mūsų karo misija Prancūzijoje. *Karys*, 1923, rugpjūčio 1–7, Nr. 31 (219), p. 358–359.

¹¹ Kariuomenės gyvenimas. *Karys*, 1924, spalio 30–lapkričio 5, Nr. 44 (284), p. 362.

¹² Karo kronika. *Karys*, 1925, sausio 8–14, Nr. 2 (294), p. 11.

¹³ Kariuomenės gyvenimas. *Karys*, 1924, lapkričio 20–26, Nr. 47 (287), p. 385.

¹⁴ Kariuomenės gyvenimas. *Karys*, 1925, sausio 15–21, Nr. 3 (295), p. 21.

¹⁵ Ažubalis A. ir kt. *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*. Vilnius, 2007, p. 130.

¹⁶ Įvairios žinios. *Trimitas*, 1927, lapkričio 24, Nr. 46, p. 1458.

¹⁷ Liubinas V. Mūsų ginklai 1919–1920 metais. *Mūsų žinynas*, 1938, t. XXXV, Nr. 11–12, p. 772–773.

¹⁸ Anglų kariuomenė bei motorizuotoji divizija. *Kardas*, 1928, vasario 29, Nr. 6 (102), p. 100.

¹⁹ Mūsų kariuomenės gyvenimas. *Kardas*, 1928, kovo 10, Nr. 7 (103), p. 119.

Karininkas Leonas Radas-Zenkavičius su dukra Olga Radas-Zenkavičaitė ir žmona Liuba Radas-Zenkavičiene Vilniuje 1905 m.

Asmeninio Onutės Narbutaitės-Skirmantienės šeimos archyvo nuotrauka

Britanijos Šv. Mykolo ir šv. Jurgio ordinu (*The Most Distinguished Order of Saint Michael and Saint George*)²⁰, 1924 m. – II rūšies 3-iojo laipsnio Vyčio Kryžiumi, 1924 m. – Rumunijos valstybės aukščiausio laipsnio karininkų *Coroana Romanie* ordinu su žvaigžde ir kardais²¹, 1924 m. gegužės 10 d. – Čekoslovakijos kariniu ordinu *Československý válečný kříž*²², 1928 m. už ypatingus nuopelnus Lietuvai – Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino I-ojo laipsnio ordinu²³.

1921 m. spaudoje analizuojant sutinkamųjų kautynių taktiką buvo kalbama ir apie partizaninį pasipriešinimą: „Kai kurie mano, kad mūsų [Lietuvos – V. J.] karo lauko sąlygos, jėgų santykiavimas turi priversti mus

²⁰ Anglų aukšta dovana. *Karys*, 1922, lapkričio 30, Nr. 48 (184), p. 574.

²¹ Iš kariuomenės gyvenimo. *Karys*, 1924, sausio 24–31, Nr. 4 (244), p. 34.

²² Čekoslovakų dovana. *Karys*, 1924, gegužės 15–21, Nr. 20 (260), p. 170; Garbinga Čekoslovakų dovana. *Karys*, 1924, gegužės 29–birželio 4, Nr. 22 (262), p. 185; Čekoslovakų ir mūsų karininkų apdovanojimas karo ordinais. *Kardas*, 1926, kovo 10, Nr. 7 (31), p. 103.

²³ Tarnybos lapas, 1928 m. kovo 17 d., l. 1–6; Ažubalis A. ir kt. *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*. Vilnius, 2007, p. 112.

atsisakyti nuo kautynių vedimo šių dienų manevrų karo sąlygomis ir imtis partizanų veikimo būdų, veikiant mažomis rinktinėmis, batalionais ir net kuopomis operuojant priešininko užpakaly, ardant jo susisiekimą, darant netikėtus puolimus ir vengiant veikti didelėmis suspiestomis dalimis. Galima tikrai pasakyti, kad toks veikimo būdas nepadarys mus nugalėtojais. Nekalbant jau apie tai, kad ne visur mes rasime vietos gyventojų užuojautos, be kurios partizanų veikimo sėkmingumas nėra galimas, – tie veiksmai niekad dar nėra davę sprendžiamų rezultatų, t. y. jie negali sunaikinti priešininko jėgas. <...> Partizanų karas, kaip savarankiškas veikimo būdas, negali priversti priešininką atsisakyti nuo priešinimosi, o per tai nesuteikia pergalės. <...> Partizanų karas gali tikrai papildyti lauko karą suspiestomis jėgomis.²⁴ Taigi pripažinta partizaninio karo svarba ir teisingai konstatuota, kad sumušti reguliariųjų priešų pajėgų ir pasiekti kare pergalę partizanai vieni patys negalėjo, tam reikėjo ir reguliariųjų pajėgų smūgio. Teikti 1812 m. Rusijos–Prancūzijos, Rusijos karo Kaukaze XIX a., JAV pilietinio karo, 1920 m. Lenkijos–Rusijos karo pavyzdžiai²⁵. Tačiau kartu svarbu pabrėžti, kad neįvertinta tai, kad reguliarioji kariuomenė sunkiai galėjo įveikti partizanų būrius.

Perimant Vakarų Europos valstybių karo mokyklų patirtį buvo formuojamas ir nacionalinis požiūris į karybą, nes skirtingos geopolitinės sąlygos, valstybių pajėgumai vertė ieškoti savų sprendimų saugumui užtikrinti, kurti tautinę karo doktriną. 1922 m. balandžio 27–28 d. vyko Lietuvos kariuomenės vadų suvažiavimas. Jo tikslas buvo aptarti Lietuvos karo doktrinos projektą. Susirinkę vadai svarstė gen. L. Radaus-Zenkavičiaus parengtą Lietuvos karo doktrinos projektą, iš protokolo galima spėsti, kad pakeitimai buvo neįdomūs, o minėto dokumento pagrindu turėjo būti parengti nauji *Rikiuotės* ir *Lauko tarnybos statutai*²⁶. Nepriklausomybės kovų metu ir po jų Lietuvos kariuomenė rėmėsi Rusijos imperijos kariuomenės palikimu, kuris naujomis sąlygomis, atsižvelgiant į karybos techninius

²⁴ [Černiveckis] Susitinkamos kautynės. *Karys*, 1921, rugsėjo 22, Nr. 38 (122), p. 442–443.

²⁵ *Ten pat.*

²⁶ 1922 m. balandžio 27–28 d. divizijų vadų suvažiavimo protokolas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 445, l. 159–163.

pokyčius ir vietos sąlygų ypatybes, Lietuvai netiko²⁷. Dokumente aptarti kariuomenės komplektavimo, organizavimo, apginklavimo, moralės ir mokymo klausimai, atskirai – skyrius *Taktikos doktrina* (pagal dokumento turinį tai tiesiog kautynių taktika), kuriam skirti 27 puslapiai iš 57 karo doktrinos mašinraščio puslapių, t. y. apie 47 %²⁸. Didžiulis dėmesys buvo skirtas karių auklėjimui ir mokymui, nes „kad nugalėtum, reikia trokšti nugalėti ir nesiskaityti su savo gyvybe. Visų pirma reikia mokėti padaryti priešui kuo didžiausių nuostolių, o sau, sumaniai vadovaujant kautynėms, kuo mažiau“²⁹. Akcentuotas patriotinis ir tautinis auklėjimas, kuris laiduotų aukštą karių motyvaciją, o religija padėtų užtikrinti moralinį kario pasirengimą, kad mokymas turi būti standartizuotas ir vienodas visoje kariuomenėje³⁰. 1922 m. *Karyje* rašyta, kad „metas jau rimčiau susidominti karo mokslu ir menu, jų evoliucija, paskutiniu jų žodžiu; metas pagrindinai iširti savo dalių kautynės ir žygiai, kad pasisėmus mokslo ateities žygiams. Metas jau rengti dirvą naujai savajai karo doktrinai, kuri galima bus įvesti, kai mūsų karininkų kadras bus bendrai karo moksle pasiruošęs ir bus Lietuvos karo veiksmų esmę ir lietuvių kario psichologiją pažinęs“³¹. Dėl to būtina: 1) kad rikiuotės karininkai nuolatos rengtų referatus, klausytų paskaitų, skaitytų pranešimus, organizuotų taktikos teorines pratybas; 2) skirti lėšų karinėms bibliotekoms kurti, literatūrai užsienyje pirkti. Be to, pabrėžta, jog karininkai privalo mokytis užsienio kalbų, kad galėtų domėtis karo mokslo naujovėmis³².

1922 m. parengus karo doktriną, o 1923 m. išleidus naują statutą, neatsitiktinai 1923 m. liepos 13 d. buvo surengti pavyzdiniai kariuomenės manevrai. Už jų organizavimą padėka buvo pareikšta būtent gen. L. Radui-Zenkavičiui³³. Šių manevrų organizavimą galima susieti ir su minėta

²⁷ Dėl karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėje, 1922 m. gen. L. Radus-Zenkavičius. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 445, l. 16–16 apv. l.

²⁸ *Ten pat*, l. 31–44 apv. l.

²⁹ *Ten pat*, apv. l. 24.

³⁰ Dėl karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėje, 1922 m. gen. L. Radus-Zenkavičius. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 445, l. 24–30 apv. l.

³¹ V. J. Pasirūpinkim savimi. *Karys*, 1922, lapkričio 30, Nr. 48 (184), p. 569.

³² *Ten pat*.

³³ Padėka. *Karys*, 1923, rugpjūčio 10–17, Nr. 32 (220), p. 378.

išvyka 1923 m. birželį stebėti manevrų į Prancūziją, nes ten įgyta patirtis praktiškai buvo taikoma Lietuvos kariuomenėje. Analogiškai pavyzdiniai Aukštųjų karininkų kursų viršininko gen. L. Radaus-Zenkavičiaus ir jo kolegų organizuoti manevrai vyko 1924 m. rugpjūčio 12–13 d., juose dalyvavo Kauno įgulos daliniai ir Karo mokykla. Jų metu veikė pėstininkai ir artilerija, buvo naudojami tankai, manevrus stebėjo Prancūzijos karo atašė³⁴. 1925 m. liepos 13 d. gen. L. Radaus-Zenkavičius IV forto ir Rokų kaimo rajone organizavo kariuomenės „transmisijos“ manevrus³⁵.

Karo doktrinoje buvo numatyta generalinio štabo karininkams rengti Lietuvoje įsteigti aukštąją generalinio štabo karininkų mokyklą, nes tuo tikslu karininkus siųsti į užsienį brangiai kainavo ir – dar svarbiau – tokiu atveju negalėjo būti formuojamas tautinis generalinis štabas, kuriama lietuviška karybos doktrina ir terminija. Lietuvos aukštoji karo mokykla galėjo užtikrinti nuoseklų tautinės karo doktrinos diegimą kariuomenėje, galimybę ją perprasti karininkijai ir tautai³⁶. 1924 m. Lietuvos karo mokymo įstaigų atstovų pasitarime buvo svarstomas „karo mokymo įstaigose doktrinos vienodumas“, buvo nutarta, siekiant jį išlaikyti, pasitelkti geriausius savo sričių specialistus ir leisti vienai mokymo įstaigai lektorius kviesti iš kitos institucijos, pvz., taktikos lektorius – iš Aukštųjų karininkų kursų³⁷. 1927 m. gen. L. Radaus-Zenkavičius pasiūlė Aukštuosiuose karininkų kursuose steigti generalinio štabo skyrių, nes nuogąstavo, kad, to nepadarius, bus sunku suvienodinti skirtingose užsienio šalyse studijuojančių karininkų požiūrį į karybą ir kariavimo metodus, be to, „galutinai nustatyti savo karo doktriną ir ją įgyvendinti mūsų [Lietuvos – V. J.] kariuomenėje“³⁸. Neturint savo aukštosios generalinio štabo mokymo įstaigos, nebus galima sudaryti gerai, vienodai parengtų generalinio štabo

³⁴ Krašto aps. Ministerio įsakymas Nr. 86 iš 1924 m. rugp. 19 d. *Karys*, 1924, rugsėjo 11–17, Nr. 37 (277), p. 302–304.

³⁵ Transmisijos manevrai. *Karys*, 1925, liepos 23–29, Nr. 30 (322), p. 234–235.

³⁶ Dėl karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėje, 1922 m. gen. L. Radaus-Zenkavičius. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 445, l. 19–21 apv. l.

³⁷ Karo mokymo įstaigų atstovų posėdžio 1924 m. spalio 18 d. protokolai. *LCVA*, f. 1451, ap. 1, b. 17, l. 4–5.

³⁸ Gen. L. Radaus-Zenkavičiaus 1927 m. balandžio 28 d. raportas Vyriausiojo štabo viršininkui. *LCVA*, f. 1451, ap. 1, b. 33, l. 11.

karininkų korpuso. Jo manymu, į generalinio štabo skyrių reikėtų priimti 3–4 m. rikiuotės daliniuose tarnavusius karininkus ir juos mokyti 2 m.³⁹ Skirtingo karininkų parengimo lygio problema egzistavo, nes pasitaikydavo, kad jauni karininkai, baigę Aukštuosius karininkų kursus ir grįžę į dalinius, nerasdavo bendros kalbos su savo vadais, nesimokiusiais šiuose kursuose. Be to, kildavo sunkumų ir užsienyje aukštąsias generalinio štabo mokyklas baigusiems karininkams, tarnaujantiems Lietuvos kariuomenės štabe, nes jų siųstų į dalinius įsakymų vadai nesuprasdavo ir negalėdavo vykdyti. Sprendžiant šią problemą buvo nutarta organizuoti specialius kursus vyresniesiems karininkams, t. y. divizijų, pulkų ir jų štabų vadams, siekiant supažindinti su visomis karybos naujovėmis, suvienodinti jų pažiūras ir pasirengimą⁴⁰. Būtinybę steigti generalinio štabo karininkų skyrių generolas argumentavo tuo, kad: 1) Aukštieji karininkų kursai taip sustiprėjo, kad galėtų sudaryti generalinio štabo skyrių; 2) jau yra pakankamai lektorių ir instruktorių, įgijusių aukštąjį karinį išsilavinimą; 3) neturint generalinio štabo kursų, labai sunku: a) suvienodinti karininkų, studijavusių skirtingose valstybėse, pažiūras; b) galutinai nustatyti ir kariuomenėje įgyvendinti karo doktriną; 4) be generalinio štabo kursų neįmanoma suformuoti vienodai parengto ir Lietuvos sąlygomis tinkamo generalinio štabo karininkų korpuso. Tačiau generalinio štabo karininkų skyrius buvo įsteigtas tik 1931 m.⁴¹

1925 m., išleidžiant V Aukštųjų karininkų kursų laidą, gen. L. Radus-Zenkavičius pabrėžė, kad „nors karo mašinizacija vis didėja ir karo technika be paliovos keičia kautynių formas, bet pirmutinis ir svarbiausias karo elementas – žmogus lieka tas pats su visomis savo žemomis ir kilniomis savybėmis“⁴². Po metų aptariant Aukštųjų karininkų kursų svarbą diegiant karo doktriną, buvo prisiminta generolo mintis, kad „juo kultūringesnė ir savaimingesnė tauta, <...> juo ryškiau bendram ir kariškam gyvenime pasireiškia jos savybės ir ypatumai, juo geriau organizuotas jos politiškas ir

³⁹ *Ten pat.*

⁴⁰ Aukštesniųjų karininkų kursų viršininko 1927 m. gruodžio 27 d. raportas KAM. LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 33, l. 88.

⁴¹ Ažubalis A. ir kt. *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*. Vilnius, 2007, p. 144.

⁴² Aukštųjų karininkų D. L. K. Vytauto kursų V laidos išleistuvėms paminėti. *Kardas*, 1925, rugpjūčio 1, Nr. 14, p. 16.

socialinis sutvarkymas, juo daugiau, pagalios, jai teko ir tenka kovoti, – tuo ryškiau ir aiškiau pasireišk jos doktrina, tuo labiau ji atitiks tautos esmę⁴³. Taigi pabrėžta asmens ir tautos svarba formuojant karinę doktriną. Apskritai generolas daug prisidėjo prie Auštųjų karininkų kursų veiklos plėtros ne tik kaip vadovas, bet ir kaip dėstytojas. Kursuose karininkams buvo diegiama Lietuvos kariuomenės karo doktrina⁴⁴.

Be minėtų Aukštųjų karininkų kursų⁴⁵, karinės doktrinos klausimais buvo bandoma dirbti ir Karo mokslų draugijoje⁴⁶. Jos tikslas buvo jungti asmenis, kurie „karo mokslu domisi, kad jie galėtų tobulintis karo dalykuose, žiūrint jų progreso ir bendrai platina karo žinias Lietuvos kariuomenės ir visuomenės tarpe“⁴⁷. 1927 m. naujame draugijos statute šis tikslas kiek platesniame kontekste buvo pakartotas⁴⁸. Iš esmės karo doktrina Karo mokslų draugijoje rūpinosi Taktikos sekcija, kurios pagrindinis uždavinys buvo karininkų bei puskarininkų mokymas⁴⁹. Karo mokslo draugijos centro valdyba 1925 m. vasario 20 d. buvo nutarusi surengti mokslinį pasitarimą tema *Tinkamiausia Lietuvos karo sistema*, jo metu turėjo būti pristatytos Prancūzijos, Belgijos, Čekoslovakijos ir Rusijos karybos sistemos, aptarta bendra tokios sistemos idėja, karo tarnybos sąlygos, mobilizacijos tvarka⁵⁰. Panašios iniciatyvos karinės vadovybės, matyt, nebuvo palankiai sutiktos. Po keleto dienų, priėmus šį draugijos nutarimą, III karo apygardos viršininkas kariuomenės vadui raportavo, kad „nustatyti valstybės karo sistemą yra užduotis tik pačios vyriausybės. Karo siste-

⁴³ Aukštieji karininkų D. L. K. Vytauto kursai ir jų reikšmė mūsų kariuomenei. *Kardas*, 1926, rugpjūčio 20, Nr. 23 (47), p. 355.

⁴⁴ Plačiau apie gen. L. Radaus-Zenkavičiaus veiklą Aukštuosiuose karininkų kursuose ir karo doktrinos diegimą žr.: Ažubalis A. ir kt. *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*. Vilnius, 2007. 480 p.

⁴⁵ Plačiau apie kursų steigimą ir veiklą žr.: Štencelis, Aukštieji karininkų D. L. K. Vytauto kursai. *Mūsų žinynas*, 1928, t. XV, Nr. 45, p. 389–426.

⁴⁶ Plačiau apie draugijos steigimą ir veiklą žr.: Navakas, Karo mokslų draugija. *Mūsų žinynas*, 1928, t. XV, Nr. 45, p. 621–628.

⁴⁷ Karo mokslų draugijos statutai, 1923 m. lapkričio 26 d. LCVA, f. 889, ap. 1, b. 7, l. 18.

⁴⁸ Karo mokslų draugijos statutai, 1927 m. kovo 5 d. LCVA, f. 889, ap. 1, b. 7, l. 10.

⁴⁹ [Dokumentas be pavadinimo] 1925 m. LCVA, f. 889, ap. 1, b. 24, l. 5–5 apv. l.

⁵⁰ Karo mokslo draugijos centro valdybos 1925 m. vasario 20 d. protokolai. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 526, l. 9.

ma turi būti suderinta su bendru valstybės aparatu, su šalies politika ir t. t. Tokius klausimus gali spręsti tik kompetentiški asmenys, stovintieji priešaky mūsų valdžios, nes jie tik teisėtai gali šiuos klausimus spręsti, turint tam tikrų reikalingų žinių⁵¹. Raportas buvo išgirstas ir 1925 m. kovo 21 d. kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas, vertindamas draugijos iniciatyvas, konstatavo, kad ši pusiau oficiali organizacija negali karinio rengimo ir organizacinėje srityse imtis kokių nors veiksmų, nesuderinusi su kariuomenės vadu⁵².

1927 m. sausio mėn. Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo Operacijų skyrius konstatavo, kad „karo doktrinos nustatymas ir tobulinimas iki 1926 m. buvo monopolizuotas de facto Auštųjų karininkų kursuose. Nuo 1926 m. rudens ši funkcija buvo pradėta perimti Operacijų skyriaus, artimoje pačio Vyriausiojo štabo viršininko priežiūroje. Esamojo padėjimo išsiaiškinimui 1926 m. rudenį buvo surengta eilė pratimų. Jų pasekmėje buvo nuspręsta 1927 m. pradžioje surengti Aukštųjų viršininkų kursus, kurių pirmaeilium tikslu buvo, be paprasto klausytojams žinių suteikimo, nuodugnių lektorių studijų ir nuomonių pasikeitimo keliu suprecizuoti pažiūras į visus svarbiausius karo lauko darbus. Tos pažiūros tinkamai formuluotos ir gultų į mūsų doktrinos pagrindą. Šiam darbui organizuoti žymi dalis teko ir turėjo tekti ateityje operacijų skyriui. Atskirai, be to, operacijų skyriaus buvo peržiūrėta eilė statutų projektų ir duota apie juos nuomonė. Artimoje ateityje operacijų skyrius turėtų užsiimti paruošimu štabų tarnybos statuto ir dabar veikiančio pėstininkų statuto peržiūrėjimu“⁵³.

1922–1928 m. gen. L. Radus-Zenkavičius vadovavo Aukštiesiems karininkų kursams, aktyviai dalyvavo Karo mokslų draugijos veikloje⁵⁴, taigi generolo indėlis formuojant Lietuvos karo doktriną tarpukariu neabejotinai svarus. Savo karybos idėjas L. Radus-Zenkavičius išdėstė Lietuvoje

⁵¹ III karo apygardos viršininko 1925 m. vasario 26 d. raportas kariuomenės vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 526, l. 12.

⁵² Kariuomenės vado įsakymas karo apygardų vadams ir draugijos pirmininkui, 1925 m. kovo 21 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 526, l. 15.

⁵³ Operacijų skyriaus sutvarkymo ir darbo apžvalga, 1927 m. sausis. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 579, l. 1–7.

⁵⁴ Asevičius V. ir kt. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. VI. Vilnius, 2006, p. 202.

išleistose knygos⁵⁵ ir straipsniuose, išspausdintuose karinėje periodikoje, ypač *Mūsų žinyne*⁵⁶. 1927 m. jis su specialia misija lankėsi Didžiojoje Britanijoje. Kelionės metu gavo kvietimą bendradarbiauti britų karinėje periodikoje, žurnale *The Cavalry Journal* buvo išspausdintas L. Radaus-Zenkavičiaus straipsnis *Rusų kavalerija Rytprūsiuose*⁵⁷. Be to, 1914–1920 m., jis paskelbė keletą straipsnių rusų kalba⁵⁸.

⁵⁵ Radas-Zenkavičius L. *Susitinkamųjų kautynių bruožai*. Kaunas, 1921, 132 p.; Radas-Zenkavičius L. *Karas; Karo galybė; Karo mokslas*. Kaunas, 1922, 47 p.; Radas-Zenkavičius L. *Kautynių skyrius ir jo vartojimas kautynėse*. Kaunas, 1922, 44 p.; Radas-Zenkavičius L. *Kautynių skyrius ir jo vartojimas kautynėse: suderinta su naujo pėstininkų rikiuotės statuto projektu*. Kaunas, 1922, 104 p.; Radas-Zenkavičius L. *Pėstininkų taktikos bruožai*. Kaunas, 1923, 196 p.; Radas-Zenkavičius L. *Trumpas Didžiojo karo eskizas*. Kaunas, 1924, 296 p.; Radas-Zenkavičius L. *Vietos reikšmė taktikai*. Kaunas, 1925, 8 p.; Radas-Zenkavičius L. *Kaip mažas dalis rengti kautynėms*. Kaunas, 1926, 30 p.

⁵⁶ Radas-Zenkavičius L. *Karas, karo galybė, karo mokslas. Mūsų žinynas*, 1921, t. I, Nr. 2, p. 3–25; Radas-Zenkavičius L. Prancūzų pėstininkų organizacija ir jos puolimo formos lauko kautynėse. *Mūsų žinynas*, 1921, t. I, Nr. 3, p. 3–34; Radas-Zenkavičius L. Šių laikų artilerija ir jos vartojimas manevrų kare. *Mūsų žinynas*, 1922, t. II, Nr. 1, p. 3–34; Radas-Zenkavičius L. Pirmoji lenkų armijos karo doktrina. *Mūsų žinynas*, 1922, t. II, Nr. 2, p. 215–244; Radas-Zenkavičius L. Trumpas didžiojo karo eskizas. 1915 metų kampanija. *Mūsų žinynas*, 1922, t. II, Nr. 3, p. 522–559; Radas-Zenkavičius L. Trumpas Didžiojo karo eskizas. 1915 metų kampanija (3 nr. tęsinys). *Mūsų žinynas*, 1922, t. III, Nr. 3, p. 42–61; Radas-Zenkavičius L. Kautynių skyrius ir jo vartojimas kautynėse. *Mūsų žinynas*, 1922, t. III, Nr. 8, p. 235–276; Radas-Zenkavičius L. Ginamosios pėstininkų kautynės lauko kare. *Mūsų žinynas*, 1922, t. III, Nr. 9, p. 495–501; Radas-Zenkavičius L. Trumpas Didžiojo karo eskizas. 1916 metų kampanija. *Mūsų žinynas*, 1922, t. III, Nr. 9, p. 574–607; Radas-Zenkavičius L. Trumpas Didžiojo karo eskizas. 1916 metų kampanija (*Mūsų žinyno* 9 nr. tęsinys). *Mūsų žinynas*, 1923, t. IV, Nr. 10, p. 48–73; Radas-Zenkavičius L. Pėstininkų apginklavimas ir kautynių priemonės. *Mūsų žinynas*, 1923, t. IV, Nr. 11, p. 203–222; Radas-Zenkavičius L. Pėstininkų parengimas. *Mūsų žinynas*, 1923, t. IV, Nr. 12, p. 432–447; Radas-Zenkavičius L. Trumpas Didžiojo karo eskizas. 1917 metų kampanija. *Mūsų žinynas*, 1923, t. VI, Nr. 17, p. 326–349; Radas-Zenkavičius L. Prancūzų ir vokiečių pėstininkų karo doktrina. *Mūsų žinynas*, 1925, t. VIII, Nr. 23, p. 259–271; Radas-Zenkavičius L. Šaudymo planas ir amunicijos tiekimas ginamosiose kautynėse. *Mūsų žinynas*, 1925, t. VIII, Nr. 24, p. 457–470; Radas-Zenkavičius L. Kontakto sudarymas. *Mūsų žinynas*, 1925, t. IX, Nr. 25, p. 21–28; Radas-Zenkavičius L. Vietos reikšmė taktikai. *Mūsų žinynas*, 1925, t. IX, Nr. 27, p. 401–408; Radas-Zenkavičius L. Lodžiaus operacija, kaip klasiškas prasilaužimo pavyzdys. *Mūsų žinynas*, 1926, t. X, Nr. 30, p. 353–375.

⁵⁷ Mūsų generolo rašiniai anglų karo spaudoje. *Karys*, 1927, gruodžio 20–31, Nr. 51–52 (447–448), p. 493.

⁵⁸ Русская армия в Первой мировой войне [žr. 2013 10 20]. <<http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=75>>.

1927 m. karininkų išleistuvių pietūs. Iš kairės sėdi: plk. Povilas Plechavičius, neatpažintas asmuo, Augustinas Voldemaras, Antanas Smetona, gen. Leonas Radas-Zenkavičius, plk. Teodoras Daukantas, neatpažintas asmuo.
Asmeninio Onutės Narbutaitės-Skirmantienės šeimos archyvo nuotrauka

Galiausiai 1928 m. prezidentas Antanas Smetona, išleisdamas gen. L. Radų-Zenkavičių į atsargą, pažymėjo: „Atsisveikindamas su Tamsta, randu reikalingu paminėti Tamstos, Pone Generole, tuos nuopelnus Lietuvai, kuriuos padarėte per kelerių metų tarnybą Lietuvos kariuomenėje. Tamstos rūpesniu ir sumanumu įvesta kariuomenėje nauja karo doktrina, reikiamoje aukštumoje pastatytas taktikos mokymas kariuomenės dalyse, duota gerų pavyzdžių manevrams vesti, suorganizuoti ir gerai pastatyti Aukštieji Karininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Vytauto Kursai. Taip pat negaliu paminėti, jog Tamstos dėka yra palankiai mums sutvarkyta Lietuvos karo skola su Anglija. Už tuos darbus reiškiu Tamstai, Pone Generole, gilios padėkos.“⁵⁹

Atsisveikindamas su kariuomene ir gen. št. plk. Vladiui Skorupskiui perleisdamas vadovavimą Aukštiesiems karininkų kursams, generolas pažymėjo: „Prieš septynerius metus man [gen. L. Radui-Zenkavičiui – V. J.]

⁵⁹ Mūsų kariuomenės gyvenimas. *Kardas*, 1928, kovo 10, Nr. 7 (103), p. 119.

teko didelė garbė būti pašauktam sukurti pirmuosius Lietuvos kariuomenės karininkams lavintis kursus. Apystovos buvo nepaprastai sunkios: nebuvo nei lektorių, nei knygų, nei kitų reikalingų priemonių, nei butų... Viskas reikėjo kurti iš nieko. Laikui bėgant, ačiū būreliui žmonių, atsidavusių karo mokslo darbui, visas kliūtis pavyko nugalėti ir sukurti kursus, kurie savo mokslo metodais nesiskiria nuo kitose Europos valstybėse esančių karininkų kursų. Ta proga turiu <...> palinkėti <...> kad jų [kursų – V. J.] pamatuose amžinai pasiliktų dabar esantieji pradai: auklėjime – tėvynės meilė, lavinime – Europoje priimti mokslo metodai ir karininkų elgesyje – garbingumas ir džentelmeniškumas.⁶⁰ V. Skorupskis pažymėjo, kad jo tikslas buvo „pastatyti tiltą lietuviškai karo doktrinai, kurios steigėjai yra karininkai, kurie jau baigė ir kurie dar baigs Aukštuosius Karininkų Kursus, kad pastatytų šulą, į nieką neatsižvelgiant, tą darbą užbaigti, kad visos mūsų kariuomenės korpas būtų viendvasis ir vienmintis, kad kursai išauklėtų karininkus, kurie irgi būtų viendvasiai ir vienminčiai“⁶¹.

1928 m. kovo 1 d. Karininkų ramovėje išeinančiam į atsargą generolui buvo surengtos išleistuvės, jose dalyvavo A. Smetona, ministras pirmininkas Augustinas Voldemaras, krašto apsaugos ministras plk. Teodoras Daukantas, kiti aukštieji karininkai, Kauno įgulos dalinių vadai⁶². Išėjusio į atsargą generolo aktyvi veikla nesibaigė, 1928 m. kovo 30 d. gen. L. Radus-Zenkavičius kaip karinis ekspertas kartu su A. Voldemaru, Dovu Zauriumi, Vaclovu Sidzikausku ir kitais delegacijos nariais vyko į derybas su Lenkija Karaliaučiuje⁶³. 1928 m. gegužės mėn. buvo derybų su Lenkija dėl karo nuostolių atlyginimo pakomisės pirmininkas⁶⁴.

1928 m. L. Radus-Zenkavičius su šeima persikėlė gyventi į įsigytą Čiučelių dvarą, 3 km nuo Vilkyškių. 1907 m. duomenimis, dvarą sudarė 190 ha valda, iš jų – 120 ha ariamos žemės, 25 ha pievų ir 10 ha miško⁶⁵. Sovietams okupavus Lietuvą, 1944 m. po nesėkmingo bandymo pasitrauk-

⁶⁰ Iš Aukšt. Karininkų D. L. K. Vytauto Kursų gyvenimo. *Karys*, 1928, vasario 17–kovo 6, Nr. 9–10 (457–458), p. 171–172.

⁶¹ *Ten pat.*

⁶² Mūsų kariuomenės gyvenimas. *Kardas*, 1928, kovo 10, Nr. 7 (103), p. 119.

⁶³ Kraštas ir visuomenė. *Kardas*, 1928, kovo 20–30, Nr. 8–9 (104–105), p. 142.

⁶⁴ Kraštas ir visuomenė. *Kardas*, 1928, gegužės 10–20, Nr. 13–14 (109–110), p. 209.

⁶⁵ Meškauskienė R. ir kt. *Šilutės ir Pagėgių krašto dvarai*. Klaipėda, 2010, p. 51–53.

ti į Vakarų generolas grįžo į Kauną, čia slapstėsi, o 1946 m. balandžio 12 d. mirė, palaidotas Aukštosios Panemunės kapinėse. Generolo šeima 1949 m. buvo ištremta į Sibirą⁶⁶. Nepelnytai pamirštas gen. L. Radas-Zenkavičius nepateko į 1998 m. Vidmanto Jankausko išleistą knygą, kurioje pateikta 30 iškilų tarpukario Lietuvos kariuomenės generolų biografijų⁶⁷. Tarpukariu iš viso Lietuvos kariuomenėje tarnavo 58 generolo laipsnį turintys karininkai⁶⁸. Taigi pirmosios Lietuvos kariuomenės karinės doktrinos autorius gen. L. Radas-Zenkavičius, kurio glausta biografija pateikta karininkų žinyne⁶⁹, priskirtinas prie tų generolų, kurių veiklos tyrimai gali atverti naujus Lietuvos karo istorijos klodus. Gen. L. Radas-Zenkavičius ne tik parengė tarpukario Lietuvos karo doktriną, bet ir aktyviai dirbo diegdamas ją kariuomenėje.

Įteikta 2013 m. rugsėjo 27 d.

⁶⁶ Asevičius V. ir kt. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. VI. Vilnius, 2006, p. 202.

⁶⁷ Jankauskas V. *Nepriklausomos Lietuvos generolai. I dalis*. Vilnius, 1998. 280 p.

⁶⁸ Pristatyta kilnojamoji paroda „Lietuvos Respublikos kariuomenės generolai 1919–1940 metais“ [žr. 2013 10 23] < http://kariuomene.kam.lt/lt/kariuomenes_atributika/karo_istorija/vytauto_didziojo_karo_muziejus/parodos_3515/paroda_lietuvos_respublikos_kariuomenes_generolai_19191940_metais.html?pbck=10 >.

⁶⁹ Asevičius V. ir kt. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. VI. Vilnius, 2006, p. 202.